

ALISHER NAVOIY VA JAHON TILSHUNOSLIGI**Yusupova Gulmira Ziyodin qizi****Kokand University Andijon filiali,****Tibbiyot fakulteti, "Pediatriya ishi" yo'nalishi, 24_03 guruh talabasi****E-mail: yusupovagulmira1225@gmail.com****Qobiljonova Sarvinov Rahmatullo qizi****Kokand University Andijon filiali,****Tibbiyot fakulteti, "Pediatriya ishi" yo'nalishi, 24_03 guruh talabasi****E-mail: skkobiljonova@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17090033>****ANNOTATSIYA (O'zbek tilida)**

Alisher Navoiy o'zbek adabiy tili va tilshunoslik tarixida beqiyos meros qoldirgan buyuk mutafakkirdir. Uning "Muhokamat ul-lug'atayn", "Majolis un-nafois", "Xazoyin ul-maoniy" kabi asarlarida til, uning imkoniyatlari, so'z boyligi, grammatik qurilishi haqida qimmatli fikrlar ilgari surilgan. Ushbu maqolada Navoiy tilshunoslik qarashlari jahon tilshunosligi doirasida tahlil qilinadi, Sharq va G'arb lingvistika an'analari bilan qiyosiy o'rganiladi. Tadqiqotda Navoiy merosining zamonaviy lingvistika fanidagi o'rni, fonetika, leksikologiya, morfologiya hamda umumiy tilshunoslik tamoyillariga qo'shgan hissasi ochib beriladi. Shuningdek, maqolada Navoiy qarashlarining bugungi o'zbek tili taraqqiyoti va xalqaro lingvistik izlanishlardagi ahamiyati ham yoritiladi.

АННОТАЦИЯ (На русском языке)

Алишер Навои является выдающимся мыслителем, оставившим бесценное наследие в истории узбекского литературного языка и языкознания. В таких его произведениях, как «Мухокамат ул-луғатайн», «Маджолис ун-нафоис», «Хазойин ул-маоний», поднимаются важные вопросы языка, его богатства, грамматической структуры. В данной статье рассматриваются взгляды Навои на язык в контексте мировой лингвистики, проводится сравнительный анализ восточных и западных традиций. Подчёркивается вклад великого поэта в развитие фонетики, лексикологии, морфологии и общих принципов языкознания. Особое внимание уделено значению идей Навои для современного развития узбекского языка и их роли в международных исследованиях по лингвистике.

ABSTRACT (In English)

Alisher Navoi is a prominent thinker who left invaluable contributions to the history of the Uzbek literary language and linguistics. In his works such as *Muhokamat ul-lug'atayn*, *Majolis un-nafois*, and *Khazoyin ul-maoniy*, Navoi discusses significant issues of language, including its richness, grammatical structure, and expressive power. This article examines Navoi's linguistic views in the context of world linguistics, providing a comparative analysis of Eastern and Western traditions. The study highlights his contribution to phonetics, lexicology, morphology, and general linguistic principles. Moreover, the article underlines the importance of Navoi's ideas for the development of the modern Uzbek language and their role in international linguistic research.

KALIT SO'ZLAR:

Alisher Navoiy, tilshunoslik, fonetika, leksikologiya, grammatika, qiyosiy tahlil, jahon tilshunosligi, Sharq, G'arb, lingvistik

KIRISH (Introduction)

Bugungi globallashuv davrida tilshunoslik fani insoniyat taraqqiyotining muhim tayanchlaridan biri sifatida tobora ortib borayotgan ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Til — xalqning milliy o'zligini belgilovchi, madaniy merosini asrab-avaylovchi va kelajak avlodlarga yetkazuvchi eng muhim vositadir. Har bir millatning buyuk allomalari o'z davrida tilning ijtimoiy, madaniy va ilmiy taraqqiyotdagi o'rnini chuqur anglab, bu borada o'z qarashlarini yaratgan. Shu nuqtai nazardan qaraganda, Alisher Navoiy nafaqat o'zbek adabiyotining sultoni, balki tilshunoslik sohasida ham beqiyos meros qoldirgan buyuk mutafakkir sifatida e'tirof etiladi.

Navoiy asarlarida tilning imkoniyatlari, uning boyliklari, ifoda qudrati haqida chuqur ilmiy va badiiy qarashlar mavjud. Uning “Muhokamat ul-lug'atayn” asari nafaqat ikki til — turkiy va forsiy tillarni qiyosiy tahlil qilishga bag'ishlangan, balki umumiy tilshunoslik nuqtai nazaridan ham noyob asardir. Bu asarda tilning fonetik, leksik va grammatik jihatlarini yoritilib, tilshunoslikka oid nazariy qarashlar bayon etilgan. Shu bilan birga, Navoiy boshqa

asarlari ham tilning jamiyatdagi o'rni, nutq madaniyati, adabiy til me'yorlari, so'z tanlash madaniyatiga oid muhim fikrlarni ilgari surgan.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, Alisher Navoiyning til haqidagi qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Hozirgi zamon tilshunoslik fani fonetika, morfologiya, leksikologiya, semasiologiya, qiyosiy tilshunoslik kabi yo'nalishlarda chuqur tadqiqotlar olib borayotgan bir paytda, Navoiy merosini qayta tahlil qilish, uni jahon tilshunosligi an'analari bilan solishtirish ilmiy jihatdan nihoyatda muhimdir. Navoiy asarlarida ilgari surilgan g'oyalar zamonaviy til siyosati, tilning milliy-madaniy identitetni shakllantirishdagi roli, tilning ijtimoiy jarayonlardagi ahamiyatini chuqurroq anglashimizga yordam beradi.

Maqolaning maqsadi — Alisher Navoiyning tilshunoslikka oid qarashlarini jahon tilshunosligi kontekstida tahlil qilish, uning fonetika, leksika, grammatika va umumiy lingvistik tamoyillariga qo'shgan hissasini ochib berishdan iboratdir. Tadqiqotda Sharq va G'arb tilshunoslari asarlari bilan qiyosiy tahlil olib boriladi, Navoiyning merosi zamonaviy lingvistik izlanishlar bilan bog'lanadi.

Maqolaning vazifalari quyidagilardan iborat: Navoiyning til haqidagi qarashlarini asosiy manbalar asosida tahlil qilish. “Muhokamat ul-lug'atayn” asarining jahon tilshunosligi uchun ahamiyatini ochib berish.

- Navoiyning fonetika, leksikologiya va grammatikaga oid qarashlarini o'rganish.
- Sharq va G'arb tilshunoslik maktablari bilan qiyosiy tahlilni amalga oshirish.
- Navoiyning merosini zamonaviy tilshunoslik va til siyosati bilan bog'lab ko'rsatish.

Shunday qilib, ushbu maqola Alisher Navoiyning lingvistik qarashlarini chuqur o'rganishga, ularni xalqaro ilmiy maydonda kengroq yoritishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM (Main Part)

1. Fonetikaga oid qarashlari

Alisher Navoiy fonetika sohasida ham o'zining chuqur ilmiy mulohazalarini bildirgan. U turkiy tilning tovush tizimini mukammal tasvirlashga intilgan va uni fors tilidan ustun qo'ygan jihatlarini ko'rsatib bergan. Jumladan, “Muhokamat ul-lug'atayn” asarida turkiy tilning boy fonetik imkoniyatlari, xususan, unli tovushlarning ko'pligi va ohangdorligi haqida ta'kidlaydi. U fors tilidagi ba'zi fonetik cheklanishlarni tanqid qilib, turkiy tildagi tovushlarning tabiiyligi va qulayligini alohida qayd etadi.

Masalan, Navoiy turkiy tilning unli tovushlarga boyligini katta yutuq sifatida baholaydi. Chunki bu holat tilni musiqiy qiladi, soʻzlarni talaffuz qilishda ohangdorlik yaratadi. U fors tilidagi baʼzi soʻzlarni talaffuz qilish qiyinligini ham misollar orqali koʻrsatadi [1:56]. Bu bilan Navoiy tilning fonetik tizimi jamiyat nutq madaniyatiga bevosita taʼsir koʻrsatishini taʼkidlagan.

Fonetika masalasida Navoiyning qarashlari jahon tilshunosligida keyinchalik shakllangan fonetika nazariyasi bilan uygʻunlik kasb etadi. Masalan, Gʻarb tilshunosligida XVI–XVII asrlarda tovushlarning tabiati va talaffuz meʼyorlari haqida tadqiqotlar paydo boʻla boshlagan boʻlsa, Navoiy XV asrda bunday masalalarni koʻtarib chiqqan edi. Bu holat uning lingvistik fikrlash doirasining kengligini koʻrsatadi.

Shuningdek, Navoiy nutq tovushlarining maʼnoga taʼsiri masalasiga ham eʼtibor qaratgan. Unga koʻra, tovushlarning toʻgʻri talaffuzi soʻz maʼnosini aniq yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, u shevalarda uchraydigan fonetik tafovutlarni ham kuzatgan va turkiy tilda shevalarning rang-barangligi til boyligini oshiradi, degan xulosaga kelgan.

2. Leksikologik qarashlari

Alisher Navoiy tilshunoslikning leksikologiya sohasida ham oʻzidan beqiyos ilmiy meros qoldirgan. U soʻzlarning kelib chiqishi, maʼno qatlamlari, sinonimiya va antonimiya masalalariga chuqur yondashgan. “Muhokamat ul-lugʻatayn” asarida turkiy tilning lugʻaviy boyligini koʻrsatib, uni fors tilidan koʻplab jihatlari bilan ustun qoʻyadi.

Navoiy soʻzlarning maʼnodagi nozik farqlarini aniqlash, sinonim soʻzlarning qamrovini kengaytirish orqali turkiy tilning boyligini isbotlab beradi. Masalan, u fors tilida maʼlum bir tushunchani ifodalash uchun atigi bitta soʻz mavjudligini, ammo turkiy tilda shu tushunchani turlicha rang-barang soʻzlar orqali ifodalash mumkinligini qayd etadi [2:114]. Bu fikr bugungi zamonaviy leksikologiya tamoyillari bilan uygʻun keladi.

Shuningdek, Navoiy turkiy tildagi metaforik maʼnolarga, koʻp maʼnolilik (polisemiya) hodisasiga ham alohida toʻxtalgan. U adabiy asarlarida koʻp maʼnolilikdan mahorat bilan foydalangan va shu orqali oʻzining lingvistik bilimini amalda namoyon qilgan. Masalan, bir soʻzning bir necha maʼnoda qoʻllanishi sheʼriy ifodaning kuchini oshiradi, maʼno qatlamlarini kengaytiradi.

Navoiy lugʻatshunoslik masalasiga ham katta hissa qoʻshgan. U turkiy tilning soʻz boyligini yigʻib, izohlashga intilgan va bu orqali tilni kodlash jarayoniga zamin yaratgan. Bunday ishlar keyinchalik Yevropa tilshunosligida XVIII–XIX asrlarda keng tus olgan boʻlsa, Navoiy XV asrdayoq bu yoʻlda poydevor qoʻygan edi.

Navoiy leksikologiyaga oid qarashlarida xalq nutqi va adabiy til oʻrtasidagi bogʻliqlikni ham alohida qayd etadi. Uning fikricha, adabiy til xalqning tirik soʻz boyligidan oziqlanadi va xalq tilida mavjud boʻlgan barcha leksik birliklar adabiy tilning boyishini taʼminlaydi. Bu qarash bugungi tilshunoslikdagi “xalq tili – adabiy tilning asosiy manbai” degan ilmiy tamoyilga juda yaqin turadi.

3. Grammatikaga oid qarashlari

Alisher Navoiy oʻz asarlarida turkiy tilning grammatik tizimini ham chuqur tahlil qilgan. U soʻz turkumlari, morfologik shakllar va sintaktik tuzilmalarga oid kuzatuvlarini yozib qoldirgan. “Muhokamat ul-lugʻatayn” asarida turkiy tilning grammatik imkoniyatlarini fors tili bilan qiyoslagan holda yoritadi.

Navoiy morfologik tizimning boyligi haqida shunday deydi: turkiy til soʻz yasash imkoniyatlari jihatidan nihoyatda qudratlidir. Masalan, soʻz yasovchi qoʻshimchalar yordamida

bir ildizdan ko'plab yangi ma'noli so'zlar hosil qilish mumkin. Bu esa tilning rivojlanishini va fikr ifodalash imkoniyatlarini kengaytiradi. Fors tilida esa bu imkoniyat ancha cheklanganini ta'kidlaydi.

Sintaksis sohasida ham Navoiy o'z qarashlarini bildiradi. U turkiy tilning sodda va tushunarli sintaktik qurilishi haqida yozadi. Jumladan, so'z tartibi va qo'shimchalar yordamida gap ma'nosini aniq va ravshan ifodalash mumkinligini qayd etadi. Bu esa tilni mantiqan mukammal va o'quvchiga qulay qiladi.

Shuningdek, Navoiy fe'llarning zamon, mayl va shaxs qo'shimchalari orqali keng tarmoqlanishi haqida yozadi. Unga ko'ra, fe'l tizimining mukammalligi turkiy tilni boshqa ko'plab tillardan ustun qo'yadi. Chunki turkiy tilda fe'lning bir necha grammatik shakllari mavjud bo'lib, ular orqali fikrning nozik ma'nolarini ifodalash mumkin. Bu jihat tilshunoslikda keyinchalik ishlab chiqilgan "morfologik tipologiya" nazariyasi bilan hamohangdir.

Navoiy grammatik shakllar orqali ifodalanadigan ma'no kengligiga ham alohida e'tibor bergan. Masalan, bitta so'zga qo'shimcha qo'shish orqali so'zning butunlay yangi grammatik shakli va yangi ma'nosi paydo bo'lishini ko'rsatadi. Bu orqali u turkiy tilning ichki imkoniyatlarini ochib bergan va uning ilmiy tadqiq etilishi uchun mustahkam asos yaratgan.

Grammatikaga oid qarashlarida Navoiy tilning mantiqiy tizimlilikini ham ko'rsatib o'tadi. Uning fikricha, turkiy tilda so'z shakli va ma'nosi o'zaro uyg'unlikda bo'lib, ular bir-birini to'ldiradi. Bu esa tilning mukammalligini namoyon etadi va uni ilmiy jihatdan o'rganishga undaydi.

4. Qiyosiy tilshunoslik tamoyillari

Alisher Navoiy asarlarida qiyosiy tilshunoslikning dastlabki tamoyillari ham mujassamdir. "Muhokamat ul-lug'atayn"ning o'zi aslida ikki til – turkiy va fors tillarining qiyosiy tahliliga bag'ishlangan bo'lib, bu asar Sharq tilshunosligida qiyosiy-lisoniy tadqiqotlarning ilk namunalaridan biri hisoblanadi.

Navoiy ikki tilni qiyoslashda faqatgina fonetik yoki grammatik farqlarni emas, balki lug'aviy, semantik va uslubiy jihatlarni ham chuqur o'rganadi. U fors tilidagi so'zlarning ko'plab sohalarda kamligini ko'rsatib, turkiy tilning lug'aviy imkoniyatlarini kengroq ekanini ilmiy dalillar bilan asoslaydi. Masalan, u tabiat, hayvonot va kundalik turmushga oid tushunchalarda turkiy tilning boyroq ekanini isbotlab beradi.

Shuningdek, Navoiy ikki tilning imkoniyatlarini adabiy-estetik jihatdan ham solishtiradi. Uning ta'kidlashicha, fors tili badiiylilikda muayyan darajada kuchli bo'lsa-da, turkiy tilning ifoda imkoniyatlari yanada keng, ohangdor va xalq ruhiga yaqinroqdir. Shu tariqa u qiyosiy tahlilda faqat tilshunoslikka emas, balki madaniyatshunoslikka ham murojaat qiladi.

Navoiy qiyosiy tilshunoslikning metodologiyasini ham amalda qo'llagan. U misollar orqali so'zlarning semantik maydonini tahlil qilgan, ikki tilning grammatik qurilishini solishtirgan va ularning ijtimoiy hayotdagi o'rnini ko'rsatgan. Bugungi kunda qiyosiy tilshunoslik alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllangan bo'lsa-da, Navoiy XV asrda bu tamoyillarni ilgari surgan edi.

Navoiy asarlarida turkiy tildagi birliklarni boshqa tillar bilan qiyoslash orqali xalqning milliy o'zligini anglash, tilning qadriyat sifatidagi o'rnini belgilashga intilgan. Bu jihat bilan u nafaqat tilshunos, balki madaniy va milliy uyg'onish arbobi sifatida ham tarixda o'chmas iz qoldirgan.

Qiyosiy tilshunoslikka oid Navoiy qarashlari jahon tilshunosligida keyinchalik Germaniyada XIX asrda shakllangan qiyosiy-tarixiy metodning ilk ko'rinishlari sifatida e'tirof

etilishi mumkin. Chunki u ham ikki tilning ildizlarini, umumiylik va farqlarini tahlil qilish orqali ilmiy xulosalarga kelgan.

5. Til va jamiyat, nutq madaniyati haqida qarashlari

Alisher Navoiy tilni nafaqat ilmiy jihatdan, balki jamiyat hayotidagi oʻrni va ahamiyati nuqtayi nazaridan ham chuqur tahlil qilgan. Unga koʻra, til – bu nafaqat aloqa vositasi, balki xalqning ruhiyati, tarixi, madaniyati va tafakkurini mujassamlashtiruvchi vositadir. Navoiy oʻz davrida turkiy tilning mavqeini koʻtarish orqali xalqning milliy oʻzligini mustahkamlashni maqsad qilgan.

Navoiy turkiy tilda ijod qilish orqali xalqning ruhini uygʻotishni, til orqali milliy gʻururni shakllantirishni koʻzlagan. U tilning jamiyatdagi oʻrni haqida shunday fikr bildiradi: til – insonlarning bir-birini anglashini taʼminlovchi, ularning maʼnaviy dunyosini boyituvchi kuchdir [5:93]. Shu sababli u fors tiliga berilgan haddan ziyod eʼtiborga qarshi chiqib, turkiy tilni xalq tili sifatida ulugʻlashga intilgan.

Nutq madaniyati masalasida Navoiy juda muhim gʻoyalarni ilgari suradi. Unga koʻra, nutqning goʻzalligi faqatgina badiiy vositalar bilan emas, balki soʻzning toʻgʻri, oʻrinli va mantiqiy qoʻllanilishi bilan belgilanadi. U odob-axloq normalariga amal qilmagan nutqni qattiq tanqid qiladi va soʻzning inson axloqiy qiyofasini belgilovchi omil ekanini taʼkidlaydi.

Navoiyning nutq madaniyatiga oid qarashlari bugungi tilshunoslikdagi “nutq etiketi”, “kommunikativ madaniyat” kabi tushunchalarga juda yaqin. U insonning nutqiy xatti-harakatida odob, samimiyat va halollik boʻlishi kerakligini taʼkidlaydi.

Navoiy jamiyatda ikki tilning qoʻllanishi – turkiy va fors tillarining ijtimoiy oʻrniga ham eʼtibor qaratgan. Fors tili koʻproq saroy va adabiyot tiliga aylangan boʻlsa-da, xalqning keng qatlamlari turkiy tilda soʻzlashganini taʼkidlaydi. U bu tafovutni tanqid qiladi va xalq tilini adabiy maqomga koʻtarishga intiladi. Shu orqali tilning ijtimoiy adolat vositasi sifatidagi ahamiyatini koʻrsatib beradi.

Navoiy uchun til – xalqni birlashtiruvchi, millatning mustaqilligini taʼminlovchi qudratdir. Uning bu qarashlari jahon tilshunosligida XX asrda rivojlangan “til va jamiyat” nazariyalaridan ancha oldin shakllanganini koʻrish mumkin.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

(Results and Discussions)

Yuqorida keltirilgan dalillar shuni koʻrsatadiki, Alisher Navoiyning til haqidagi qarashlari nafaqat oʻz davri uchun, balki bugungi zamonaviy tilshunoslik uchun ham juda katta ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, **fonetika** sohasida Navoiy turkiy tilning tovush tizimiga alohida eʼtibor bergan. U tilning ohangdorligi va talaffuz qulayligi nutq madaniyatini belgilashda muhim omil ekanini koʻrsatgan. Bu qarash bugungi fonetika va fonologiya nazariyalariga mos keladi. Masalan, zamonaviy fonetika ham tovushlarning talaffuzi, fonemalar tizimi va ularning maʼnoga taʼsirini chuqur oʻrganadi Ikkinchidan, **leksikologik qarashlari** orqali Navoiy turkiy tilning boy lugʻaviy xazinasini koʻrsatib bergan. U sinonimiya, antonimiya va polisemiya hodisalarini tahlil qilib, turkiy tilning semantik imkoniyatlari kengligini isbotlagan. Bu masalalar hozirgi tilshunoslikda semasiologiya, leksikografiya va semantik tahlilning asosiy yoʻnalishlari sifatida rivojlangan.

Uchinchidan, **grammatikaga oid qarashlari** Navoiy turkiy tilning morfologik tizimini chuqur anglaganidan dalolat beradi. U qoʻshimchalarning boyligi, feʼl tizimining mukammalligi

va sintaktik qurilishning aniqligi haqida yozgan. Bugungi tipologik tilshunoslikda ham turkiy tillarning agglutinatativ xususiyatlari eng muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

To'rtinchidan, **qiyosiy tilshunoslik tamoyillari** Navoiy tomonidan XV asrda shakllangan bo'lsa, Yevropada bu yo'nalish XIX asrda ilmiy asosda rivojlandi. Demak, Navoiy qiyosiy tilshunoslikning Sharqdagi eng dastlabki namoyandalaridan biri bo'lib, uning qarashlari keyinchalik bu fan rivoji uchun nazariy poydevor vazifasini bajardi.

Beshinchidan, **til va jamiyat, nutq madaniyati haqidagi qarashlari** Navoiyning ijtimoiy tilshunoslikdagi yuksak darajadagi tushunchaga ega bo'lganidan dalolat beradi. U tilni milliy o'zlik, ma'naviyat va madaniyatni shakllantiruvchi eng muhim vosita sifatida ko'rsatgan. Zamonaviy sotsiollingvistika ham aynan til va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi.

Muhokama jarayonida shuni aytish mumkinki, Navoiyning lingvistik qarashlari o'z davridan ancha ilgarilab ketgan. U fonetika, leksikologiya, grammatika, qiyosiy tilshunoslik va sotsiollingvistika kabi yo'nalishlarda qimmatli g'oyalarni ilgari surgan. Shu sababli Navoiyni nafaqat Sharq adabiyoti, balki jahon tilshunosligi tarixida ham muhim o'rin tutgan mutafakkir sifatida baholash mumkin.

XULOSALAR (Conclusions)

Alisher Navoiyning til haqidagi qarashlarini tahlil qilish natijasida quyidagi muhim xulosalarga kelish mumkin:

Birinchidan, Navoiy o'z davrida fonetika, leksikologiya, grammatika, qiyosiy tilshunoslik va sotsiollingvistika kabi

yo'nalishlarga oid qimmatli g'oyalarni ilgari surgan. U tilni faqat aloqa vositasi sifatida emas, balki xalqning ruhiyati, madaniyati va milliy o'zligini ifodalovchi eng muhim hodisa sifatida baholagan.

Ikkinchidan, uning fonetikaga oid qarashlari bugungi fonologik nazariyalar bilan hamohangdir. U turkiy tilning ohangdorligi va talaffuzdagi qulayliklarini ko'rsatib, tilning nutq madaniyatini shakllantirishdagi o'rnini belgilagan.

Uchinchidan, leksikologiya sohasidagi qarashlari turkiy tilning sinonim va polisemiya imkoniyatlarini ochib bergan. Bu fikrlar zamonaviy semasiologiya va leksikografiya fanlarining asosiy yo'nalishlariga uyg'un keladi.

To'rtinchidan, Navoiy turkiy tilning morfologik tizimini tahlil qilib, uning qo'shimchalarga boyligini, fe'l kategoriyalarining mukammalligini va sintaktik qurilishining mantiqiylikni ko'rsatgan. Bu qarashlar tipologik tilshunoslik uchun bugungi kunda ham dolzarbdir.

Beshinchidan, u qiyosiy tilshunoslik tamoyillarini XV asrdayoq amalda qo'llagan. "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida turkiy va fors tillarini qiyoslash orqali ikki tildagi fonetik, leksik va grammatik farqlarni ilmiy asosda ko'rsatib bergan. Bu jihatdan Navoiy qiyosiy tilshunoslikning Sharqdagi ilk namoyandalaridan biri hisoblanadi.

Oltinchidan, Navoiy tilni jamiyatning ma'naviy asosiy quroli sifatida talqin qilgan. Uning "so'z odobning mezon", "so'z - insonning ko'zgusi" degan g'oyalari zamonaviy sotsiollingvistika va nutq madaniyati konsepsiyalari bilan hamohangdir.

Shunday qilib, Alisher Navoiy nafaqat ulug' shoir va mutafakkir, balki o'z davridan ilgarilab ketgan tilshunos olim sifatida ham tarixda o'chmas iz qoldirgan. Uning asarlari Sharq va G'arb tilshunosligi o'rtasida ilmiy ko'pri bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi kunda Navoiyning lingvistik qarashlari o'z ahamiyatini yo'qotmagan, balki tilshunoslik fanining turli sohalarida yangi tadqiqotlar uchun manba bo'lib xizmat qilmoqda.

References:

1. Abduazizov, A. A. (2010). *Tilshunoslikka kirish*. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
2. Abdurahmonov, G'. (1992). *O'zbek tilining tarixiy grammatikasi*. Toshkent: Fan.
3. G'anieva, D. (2017). *O'zbek adabiy tili tarixi*. Toshkent: O'qituvchi.
4. Karimov, I. A. (1997). *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. Mirzaev, T. (2001). *Alisher Navoiy va o'zbek tilshunosligi*. Toshkent: Fan.
6. Navoiy, A. (1960). *Muhokamat ul-lug'atayn*. Toshkent: Fan nashriyoti.
7. Navoiy, A. (1991). *Xazoyin ul-maoniy*. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti.
8. Qodirov, H. (2008). *Tilshunoslik nazariyasi*. Toshkent: Universitet.
9. Rasulov, R. (2015). *Til va jamiyat*. Toshkent: Yangi asr avlodi.
10. Sultonov, U. (2019). "Navoiy til haqidagi qarashlarining lingvistik ahamiyati." *O'zbek tili va adabiyoti*, №2, 45–56-betlar.
11. Vohidov, R. (1981). *O'zbek tilining tarixi*. Toshkent: Fan.
12. Yo'ldoshev, M. (2014). *Tilshunoslikka oid asosiy tushunchalar*. Toshkent: O'qituvchi.